

A MINŐSÉGJAVÍTÓ NÖVÉNYNEMESÍTÉS IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI

1970. február 23—24.

ELNÖKI MEGNYITÓ

SOÓS GÁBOR

a miniszter első helyettese

A Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Minisztérium nevében őszinte tisztelettel üdvözlöm a „Növénynemesítési Tanácskozás” résztvevőit.

Dicséretes és eredményes hagyománya a Magyar Tudományos Akadémia Agrártudományok Osztálya Növénynemesítési Bizottságának, hogy tanácskozásra hívja össze a magyar növénynemesítőket. Ezek a tanácskozások alkalmasak arra, hogy a legilletékesebbek értékeljék növénynemesítésünk helyzetét, eredményeit, problémáit. Ugyanakkor fórumot biztosítanak a növénynemesítés jövőjét, feladatait meghatározó egy-egy témakör megvitatására. Ezt az eredményes hagyományt követték a most megnyíló Tanácskozás szervezői, a Növénynemesítési Bizottság vezetői, amikor „A minőségjavító növénynemesítés időszerű kérdései-”t vették programjukba.

A téma napirendre tűzését sürgetővé tette az a fejlődés, amely az utóbbi években a mezőgazdaság szocialista átszervezése nyomán az élelmiszergazdaságban bekövetkezett és amely a következő években minden bizonnyal még nagyobb ütemben folytatódik. Mindannyiunk előtt ismeretes, hogy a mezőgazdaság már az elmúlt évben elérte a harmadik öt éves tervre előirányzott 13—14%-os átlagtermelési színvonalnövekedést, az élelmiszeripar pedig időarányosan teljesítette a III. öt éves tervet. Élelmiszergazdaságunk szolgáltatóképessége tehát megnőtt a belső élelmiszerellátásban és az exportlehetőségek kihasználásában egyaránt. Ennek eredményeként a lakosság élelmiszerellátásában lényegében megszűnt, illetve nagyon szűk területre — zömében az állati termékekre — korlátozódik a hiánygazdálkodás, és a mennyiségi ellátás mellett a minőség, a választék, a korszerű konyhakultúrára jellemző félkész, illetve konyhakész élelmiszerek iránt növekszik az igény. Hasonlóan alakul a helyzet a világpiacon is. A versenyképességet a minőség, a fogyasztók igényének magasfokú kielégítése és a termelési költségek határozzák meg. Vonatkozik ez elsősorban a fejlett szocialista és a tőkés országok piacaira. Mindez fokozza a minőségi igényeket és az élelmiszergazdaság intenzív irányú fejlesztését követeli meg.

Mindemellett arról sem szabad megfeledkezni, hogy a gyarmati sorból felszabadult és a fejlődés útjára lépett népek, az egy-egy évtized alatt több

mint egy milliárddal növekvő emberiség, ellátása jelentős élelmiszer többletet igényel. A gyarmati sorból felszabaduló ember élelmiszerigénye ug-rásszerűen növekszik, hiszen még jelenleg is az emberiség több mint fele a létminimum körül táplálkozik, éheznek, olyan ezeken a területeken az élelmezés helyzete, hogy az emberek többsége életében szinte sohasem lakott még jól. Ha ehhez hozzászámítjuk az emberiség várható természetes szaporodását, akkor igazat kell adni India elhunyt elnökének, Nehrunak, hogy ha sürgősen nem cselekszünk az élelmiszertermelés növelésében, akkor az ezredforduló idején az emberiség legsúlyosabb problémája lesz ez. Az ENSZ Élelmezési és Mezőgazdasági Világszervezete megállapította, hogy jelenleg a világ népességének túlnyomó része nemcsak azért rosszul táplált, mert kevés kalóriához jut, hanem azért is, mert a táplálékának összetétele sem megfelelő.

Ennek a legfőbb jellemzője, hogy a rosszul táplált ember kevés fehérjéhez jut, legfőképpen az állati fehérje ellátás a rossz. Ez bizonyítja, hogy Földünk „C” övezetéhez tartozó lakosok a Nyugat-Európában fogyasztott fehérje mennyiségének a negyedéhez sem jutnak, fogyasztásuk alig napi 6–10 g állati fehérje fogyasztás, az egyes fejlett tőkésállamokban fogyasztott 40–60 g-mal szemben. Megjegyzem, hogy nálunk az utóbbi években az egy főre jutó állati fehérje fogyasztás napi 40 g.

Csak néhány adattal kívántam jellemezni a világ élelmiszer problémáit és láthatjuk, hogy ez valóban az emberiség nagy kérdése. Olyan probléma ez, amelynek megoldása világméretű összefogást igényel. Ezért hirdette meg az ENSZ Élelmezési és Mezőgazdasági Világszervezete, a FAO is az éhség elleni küzdelmet, dolgozta ki ennek programját, és mozgósítja a világ valamennyi országát ennek a küzdelemnek a sikeres megvívására. Ebben a programban a fehérjehiány megszüntetése, a termésveszteségek elleni küzdelem, az emberi erőforrások mozgósítása az élelmiszergazdaság fejlesztése érdekében a fő feladatok. Külföldi valuták szerzése, illetve megtakarítása, a célkitűzéseket megelőzve, elsőként szerepel „Az alapvető élelmezési növények nagy hozamú fajtáinak előállítása” érdekében. A FAO programja az élelmiszer-növények terméshozamában komoly eredményeket vár az új, nagy hozamú növényfajtáktól, különösen a kenyér- és a takarmánygabona, a kukorica, a rizs, valamint egyes konzervipari növényfajták területén.

Tisztelt Tanácskozás!

Az előbbi rövid fejtegetésben arra kívántam ráirányítani a figyelmet, hogy élelmiszergazdaságunknak jelentős minőségi igényeket kell kielégíteni már a közeli jövőben a belföldi ellátásban és a világpiacon, ugyanakkor erőnk-hez mérten hozzá kell járulnunk az éhség elleni küzdelem humánus program-jának sikeres megvívásához is.

Ez azt jelenti, hogy fel kell tárnunk és ki kell használnunk minden olyan lehetőséget, amely több és jobb minőségű élelmiszer előállítását biztosítja.

Alapvető célkitűzése most és a jövőben is élelmiszergazdaságunknak, hogy a fogyasztók igényének a kielégítése a fő feladat. Az élelmiszergazdaság vertikumában tehát a fogyasztó az integrátor és a fogyasztó igényéből kell visszaintegrálni a vertikumba tartozó egyes láncszemek feladataira.

Az élelmiszerek minőségének, akár friss, akár feldolgozott állapotban, fontos meghatározója a fajta, mind a termőképessége, mind pedig a beltartalom szempontjából. A növénynemesítést, hatékonyságának növelésével, a fogyasztói igények kielégítésére törekvő munkájával, élelmiszergazdaságunk fejlesztésében meghatározó tényezőnek kell tekintenünk.

A hazai növénynemesítés eredményes múltra tekinthet vissza és a magyar növénynemesítők a mai kor megnövekedett igényeinek kielégítésében is elismerésre méltó eredményeket értek el, esetenként pedig világviszonylatban is kiállják a próbát. A nemesítő munka eredményét bizonyítja, hogy az elmúlt évben is 44 növényfajtát állami elismerésben, 28-at pedig előzetes elismerésben részesített az Országos Mezőgazdasági Fajtamínősítő Tanács. A tenyészkertek, a fajtakísérleti telepeken kísérletben levő nagyszámú fajtajelölt, a nemesítés új, korszerűbb módszereinek érvényesítése mutatják a magyar növénynemesítők eredményes munkáját. Tények bizonyítják, hogy egy-egy termelési ágban alapvető fejlődést éppen a növénynemesítés eredményessége, az új fajták bontakoztattak ki, hosszú felsorolás helyett itt csak a kukoricát említem meg.

Ezt akkor is meg kell állapítani, ha gyakran hangzik el, hogy a jelenleg mintegy kétszáz főt számláló magyar növénynemesítői kar sokirányú, mindenre kiterjedő fejlődő, alkotó munkát nem képes végezni. Ebből a helyzetből két következtetést indokolt levonni:

Az első következtetés: tudomásul kell vennünk, hogy anyagi és szellemi bázisunk korlátozottsága miatt, nem tudunk minden hazánkban termesztett növényfaj és ezeknek fajtáival azonos intenzitással és eredményességgel foglalkozni. Ezért valamennyi növénynemesítéssel is foglalkozó intézményünk szellemi kapacitásának és anyagi lehetőségeinek gondos mérlegelése alapján kell megállapítani, hogy mely növényfaj, illetve fajták nemesítésével lehet és kell foglalkozni. Erre kell összpontosítani anyagi és szellemi erőinket. Ezt az összefogást fogalmazta meg a párt tudománypolitikai irányelveiben és ennek nyomán a Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Minisztérium múlt évi állásfoglalása a komplex kutatóbázisok kialakítására intézkedik. Ezek az állásfoglalások alapvetően meghatározzák a nemesítői munka komplex szervezetét. A korszerű nemesítő munka és ennek nyomán jelentkező nemesítői eredmények, a tudományos és szellemi anyagi-, műszaki erők, illetve erőforrások összefogása nélkül nem érhető el. A tudománypolitikai alapelvek és állásfoglalások megjelölték a fejlődés útját. Ezt kell követni, érvényesíteni, hogy nemesítőink a nemzetközi versenyben megtarthassák, sőt lehetőség szerint erősítsék pozíciójukat.

A második következtetés adódik az előbbi megállapításból. Korlátozott lehetőségeink a hazai nemesítés nagyarányú bővítésében szinte kötelezővé teszik számunkra a nemzetközi munkamegosztásban a fokozottabb részvételt. Ez természetszerűen adódik a szocialista országokkal való együttműködésünkben, de szükség esetén licencvásárlással is meg kell szerezünk a számunkra szükséges fajtákat.

Itt különösen több olyan, hazánkban növénynemesítési hagyományokkal nem rendelkező zöldségfaj és ezek nagyszámú fajtáira kell gondolnunk, amelyekkel idáig nem foglalkoztunk kellő intenzitással, de a friss fogyasztáshoz, illetve az élelmiszeripar számára nélkülözhetetlenek, pl. étkezési borsó, uborka és konzervipari feldolgozásra alkalmas bab, stb. De ilyen példákat a szántóföldi növénytermesztés számos ágazatából is lehetne mondani, pl. a takarmánytermesztés területéről.

Úgy gondolom, ezeket a fajtákat és fajokat célszerűbb külföldről beszerezni, kipróbálni, aklimatizálni és szükség szerint fajtafenntartásukról gondoskodni. Ennek eredményességét számos gyakorlati példa bizonyítja.

Növénynemesítésünk kereteit, a növényfajták választékának bővülését ezek a tényezők határozzák meg. Ilyen szempontból kell mérlegelnünk a minőségjavító növénynemesítés időszerű kérdéseire a feleletet is és meghatározni a feladatokat.

Ezek közül elsősorban azt kell szem előtt tartani, hogy a fogyasztók belföldi és külföldi igényéből kiindulva kell visszakövetkeztetni a nemesítési célok mennyiségi követelményekkel összehangolt minőségi — küllemi — beltartalmi — célkitűzésekre. Ezzel összhangban tovább kell fejleszteni a fajta-minősítés minőségre orientáló megbízható, gyors rendszerét is.

Kétségtelen, hogy a minőségi növénynemesítési célok helyes kitűzése mellett a produktivitás növelésére is fokozottabb figyelmet kell fordítanunk. A növénynemesítőink produktivitását nagymértékben növelhetjük az elméleti felkészültség fokozásával, mint a korszerű genetikai tudomány széleskörű alkalmazásával, a műszer- és laborfelszerelések, az automatikusan szabályozó termelőberendezések — klímakamrák — biztosításával, stb. A jövőben az alaptudományoknak, a kémiának, fizikának, biológiának, mikrobiológiának egyre fontosabb szerepük lesz a korszerű növénynemesítő munkában.

A nemesítői munka hatékonyságát növeli az atomenergia felhasználása. Figyelemre méltóak azok az eredmények, amelyeket számos országban értek el ezen a téren, mint pl. a növények besugárzása folytán létrehozott mutációk. Az európai mutációkutatás koordinálása mellett, főleg az inkompatibilitás mechanizmusa a mutánsok szelekciós módszerei, vegetatív úton szaporított növények mutációs nemesítése és a mutáns gének kombinálása terén értek el figyelemre méltó eredményeket.

Úgy gondolom, hogy anyagi, műszaki és szellemi erőinket a nemesítői munka hatékonyságát növelő termelékeny felszerelések korszerű, komplex megoldások kialakítására kell összpontosítani.

A most megnyíló Tanácskozás alkalmat ad arra, hogy a legérdekeltebbek megvitassák növénynemesítésünk legfőbb problémáit, a minőségjavító növénynemesítés célkitűzéseit és módszereit. Ez újabb segítséget nyújt növénynemesítésünk korszerűsítéséhez, produktivitása növeléséhez, az élelmiszergazdaság és az élelmiszerellátás kulturáltságának, szolgáltatóképességének növeléséhez.

E gondolatok jegyében a Tanácskozást megnyitom és eredményes munkát kívánok.